

Item, Clai Berthelot; Thumas, ses garchons; — Gherard de Portkine; Hennekin, ses filz; — Jehans ¹ Wautier, fieus Olive de le Houke; — Jehan de Saint Quentin; — Robers de Valenchienes et Fyrins, ses valles; — Jehan Pauwels et Pauwels, ses freres; — Berthelmieu Gabriel; — Gherard li Bart; Willaumes de Sentes, ses valles.

Item, Jehans Kemenade; Gerard de Sus ⁵, ses serorges, et Sare, se feme; Gherekin, Trudekin, si enfant; Hennekin et Griele, leur maisnie.

Item, Cecile Bes et Katheline Dekens; — Willaumes li Calkere fieus Willaume; — Thierris li Brabanchon; — Gosewin de Bailleul; — le Smoutere.

Item, Mestre Jehans Louvin; Willaumes, Jehans, Wautiers et Pol, si enfant.

Item, Jehan de Courtray; Jaquemes, ses fieus, et Lambers, ses fieus; — Lambsin le Garencope; — Jaquemes Paternostre; — Bernars Priem; — Wiltsin Snagarth; — Jaquemes Zuinkin; — Pierron Wureghare fieus Pierron, et Fye, se feme, et Grielekin, se fille; — et Willaumes de Wic, Willekins Tolbins, vallet Jehan de Courtray; — Willaumes li Forbisseurs.

BOEKEN VAN LUTHER VERKOCHT DOOR JAN RIJCKAERT TE GENT (1522)

De belangwekkende studie die voor enkele jaren door mej. M. E. Kronenberg, met een erkend meesterschap, aan de verboden boeken in de Hervormingstijd werd gewijd, heeft eens te meer de aandacht gevestigd op het verbranden van hervormingsgezinde boeken in de XVIe eeuw ¹.

¹ *Jehans* interlineair.

⁵ Ter attentie van de anthroponymisten. De ogenschijnlijk zuiver Vlaamse familienaam „de Sus” of „de Suus” is in werkelijkheid een verbastering van het Italiaanse patronym „de Sulso”. Zie Stadsarch. Brugge, Stadsrek. 1284, f° 4 v° : *Receptum de burgagio* : Item, in vigilia Magdalene [21 Juli], a Gerardo de Suus, de Placense : 40 d.; en rek. 1299, f° 68 v° : Item, habet villa penes se ab Auberico de Sulso, de Plasentia, causa assecurationis sui burgagii : 100 lb.

¹ M. E. KRONENBERG, *Verboden boeken en opstandige drukkers in de Hervormingstijd*. Amsterdam, 1948. In-8°, 173 blz. (Patria, XLIV).

De allereerste brandstapel van ketterse boeken, die in de Nederlanden werd opgericht, had plaats op 8 October 1520 te Leuven; een 80-tal boeken werden er de prooi der vlammen. Op 13 Juli 1521 volgde Antwerpen, waar een 400-tal boeken in het vuur opgingen. Enkele dagen later, op 25 Juli 1521 was het de beurt aan Gent². Hier werd buitengewone luister aan de dag gelegd, zoals blijkt uit het volgende relaas van de pauselijke legaat Aleander, waarvan de tekst een Nederlandse vertaling waard is³:

„Ik schrijf dat alleen om u te laten weten dat hier te Gent, op de feestdag van S. Jacob (zijnde kermisdag), op de plaats naast de S. Jacobskerk (de Vrijdagmarkt), een plein dat verschillende tienduizende personen kan bevatten, een plechtig sermoen voor de menigte werd gehouden, nadat een keizerlijke heraut en trompetter het volk opgeroepen had⁴, en nadat de oorspronkelijke bul en het keizerlijke plakkaat tegen Luther⁵ opnieuw afgelezen waren. Na het sermoen werden op een hoge stellage meer dan driehonderd boeken van Luther verbrand; daarvan waren een deel hier, een deel in Duitsland gedrukt. De bedoeling was een les te geven aan het gehele volk van ter plaats en uit de omtrek. De boeken werden op de brandstapel gebracht door vrij talrijke mensen, en onder de boeken waren er vele zeer goed ingebonden, één zelfs in fluwelen band. Dat alles gebeurde in aanwezigheid niet alleen van het voltallige Hof, dat de keizer en de koning van Denemarken naar de mis in de S. Jacobskerk had vergezeld, maar bovendien van een ontelbare menigte Vlamingen en Brabanders, daar er op dat ogenblik alhier een vergadering van de Staten-Generaal gehouden werd, en eindelijk van een oneindige massa Gentenaren. Naar het oordeel van de aanwezigen, kan de menigte die het sermoen en de brandstapel bijgewoond hebben, op meer dan vijftig duizend personen

² Vgl. over die eerste brandstapels, M. E. KRONENBERG, *o. c.*, blz. 28-37, met de literatuur.

³ De oorspronkelijke tekst werd gedrukt o.m. door P. FRÉDERICQ, *Corpus documentorum Inquisitionis Haereticae Pravitatis Neerlandicae*, dl. V (Gent-'s Gravenhage, 1902), blz. 405, n° 761.

⁴ Het plakkaat van 20 Maart 1521 beval de brandstapel op te richten „a son de trompe”.

⁵ De bedoelde bul is die van 3 Januari 1521 (tekst, o. m., bij P. FRÉDERICQ, *o. c.*, dl. IV, Gent-'s Gravenhage, 1900, blz. 37) en het keizerlijke plakkaat, dat van 20 Maart 1521 (tekst, o.m., bij P. FRÉDERICQ, *o. c.*, blz. 43).

geschat worden. Ook de keizer kwam daar voorbij, en sloeg breed-lachend het schouwspel gade. Rondom de stelling hadden zich, processiegewijs het kruis dragend, de vier bedelorden geschaard, die ik vooraf krachtens apostolisch gezag bevolen had het schouwspel bij te wonen."

Uit dat omstandig relaas blijkt duidelijk dat die allereerste brandstapels niet het karakter van een strafuitvoering hadden; zij waren niet het gevolg van een vonnis, en de bezitters van de verboden boeken werden dan ook niet verontrust. Het was er vooral te doen om in de geest van het volk te prenten van welke verderfelijke aard die „ketterse" boeken waren.

Enkele maanden na de brandstapel op de Vrijdagmarkt werd, eveneens te Gent, een nieuwe brandstapel opgericht; ditmaal gold het de echte uitvoering van een vonnis, dat, zover gekend, het eerste is waarin het verbranden van ketterse boeken bevolen werd.

Dat vonnis op 21 Januari 1522 door de Raad van Vlaanderen uitgesproken, en waarvan de tekst, merkwaardigerwijze, aan de opsporingen van P. Frédéricq ontsnapte, veroordeelde Jan Rijckaert, „geseyt van Gavere", wegens de verkoop van Nederlandse vertalingen van werken van Luther, tot een heerlijke betering, en beval de in beslag genomen boeken in het openbaar te verbranden.

De veroordeelde is geen onbekende. Blijkens het vonnis was hij boekbinder en boekhandelaar; luidens een andere bron zou hij bovendien „boecprintere" geweest zijn. Daar er geen enkel druk van hem gekend is, mag men er terecht aan twijfelen of hij het beroep van drukker heeft uitgeoefend. De boekhandel zelf schijnt bij hem nevenberoep geweest te zijn; zijn hoofdberoep was dat van boekbinder. Als binder is hij bekend gebleven: hij tekende verschillende van zijn banden met het monogram IR, en bleef dan ook in de oudere literatuur als de monogramist IR bekend, tot dat G. Caultet hem in 1906 identificeerde⁶. Behalve de gegevens door Caultet verzameld, kan nog aangestipt worden een vermelding in 1522, waaruit

⁶ G. CAULLET, *Le relieur au monogramme I. R. : Jan Ryckaert, de Gand*. — Rev. des Bibl. et Arch. de Belg. (Brussel), 1906, blz. 162-175 met ill.

blijkt dat hij toen 40 jaar oud was ⁷, en dus omstreeks 1482 moet geboren zijn. Uit de bijnaam „geseyt van Gavere”, die hem in het vonnis gegeven wordt, zou men misschien mogen afleiden dat hij te Gavere geboren is; hij schijnt in ieder geval niet verwant met de bekende gelijktijdige boekbindersfamilie van of de Gavere, waarvan verschillende leden te Brugge en te Gent werkzaam geweest zijn ⁸.

Jan Rijckaert, die tot 1546 te Gent werkzaam was ⁹, is blijkbaar geen overtuigd of ten minste geen openbaar-gekend hervormingsgezinde geweest. Hij behoorde vermoedelijk tot die brede kring die met de nieuwe leer sympathiseerde; dat mag men wellicht afleiden niet alleen uit het feit dat de stad Gent hem, ook na zijn veroordeling, bindwerk bleef toevertrouwen, maar bovendien uit het feit dat hij de cliënteel had van de abdijen van St. Pieters en van St. Baafs en vooral van afzonderlijke geestelijken, zoals Johannes de Hondt, vroeger pastoor van St. Maartens te Kortrijk, en later kannik van O. L. V. aldaar ¹⁰. Wat ervan weze, ziehier de tekst van het vonnis.

EG. I. STRUBBE.

21 Januari 1522. — *De Raad van Vlaanderen veroordeelt Jan Rijckaert, boekbinder te Gent, wegens het verkopen van boeken van M. Luther, tot een heerlijke betering in het Hof, en beveelt het verbranden van de boeken voor de voorpoort van het Hof.*

Omme dieswille dat ghij Jan Rijckaert gheseyt van Gavere, die u gheneerende zijt met boucken te bindene ende die te vercoopene, als onghehoorsaem ende commende directelic jeghens de ordonnancien, placcaeten ende bevelen van den keysere onsen harden gheduchten heere, bij denwelcken omme de redenen in dezelve placcaeten begrepen, elcken wie hij zij, gheestelic ende weerlic, expresselic verboden

⁷ P. FRÉDERICQ, *o. c.*, blz. 101.

⁸ W. H. J. WEALE, *Bookbindings and Rubbings of Bindings* (London, 1898), p. LIII-LV en LIX.

⁹ [P. VERHEYDEN], *Wereldtentoonstelling, Antwerpen 1930. Catalogus*, dl. V. *Boekbanden*. (z.p.n.j. Antwerpen, 1930), blz. 100; vgl. verder, n°s 152-155 en 267, en *Bibl. Roy. de Belg. Exposition de reliures 1930*, dl. I (Brussel, 1930), n°s 29, 64-67.

¹⁰ G. CAULLET, *o. c.*, blz. 163-164 en 175.

ende gheinterdiceert es, eeneghe boucken ghemaect ende ghecomponeert bij eenen religieulx van der Ordene van den Augustijnen, ghe-naempt Martinus Luther, te hebbene, behouden, coopen ofte vercoopen, ende scerpelic bevolen die ghelevert ende ghebrocht te werdene in handen van justicie omme verberrent te werdene, u vervoordert zijt, nietjeghenstaende dat u dezelve ordonnancie ende bevelen kennelic waeren, zo ghij dat denzelven hove mondelinghe ghekent hebt, te vercoopen sichtig derzelver ordonnancie, diverssche boucxkins ghemaect bij den voorseyden Luther in vlaemssche, ter somme zo ghij ooc ghekent hebt van neghen stuvers, van welcker uwer onghehoorsamichede ende mesuse ghij den hove versocht hebt anschau nemende up armoede ende groot last van wijf ende kinderen, in gracie ende submissie ontfanen te zijne, belovende te vulkommen ende vulbringhen alzulcke sententie ende pugnacie als daerintse tselve hof u ter cause van dien condempneren zoude, so eist dat thof, ghehoort uwe mondelinghe kennesse ende versouck van submissie, aenmeerck hebbende up uwen last van wijf ende kinderen, uutende dezelve submissie, u condempneert denzelven hove uuter naeme van den keyser ende van justicie, van den voorseyden uwen delichte vergevenesse te biddene alhier in consistorie, in eenen zwaerten keerle blootshoofs knielende up eenen knye, met een tortse van vier ponden was onghebrant in u handt, zegghende dat tselve u delict ende mesuuz met herten leet es, condempnerende voorts dat alzulcke Luthers boucken, als ghij thove ghebrocht, openbaerlic voor de voorpoorte van desen hove, volghende der ordonnancien, placcaeten ende bevelen der voorseyde K. M. verberrent ende te asschen ghebrocht zullen werden in exemple van anderen.

Actum, XXI^{en} in Lauwe XV° XXI.

Men gheeft te kennene dat dese jeghenwoordeghe boucken alhier bij ordonnancie ende vonnesse van mijnen heeren van den Raede in Vlaendren verberrent werden, omme dieswille dat die ghecocht zijn gheweest jeghens dordonnantien ende placcaeten der K. M. bij denwelcken ende den redenen daerinne begrepen, elcken gheestelic ende weerlic, expresselic verboden es gheweest, te hebbene, coopene ofte vercoopene zulcke ende ghelijcke boucken, ghemaect bij eenen religieulx van der Ordene van den Augustijnen, ghe-naempt Marthinus Luther.

Publicatum ante portam castris, die quo super.

Gent, Rijksarchief. — Raad van Vlaenderen,
Serie B. Vonnissen en appointementen,
1521-1523, f° 105.